

De impact van de corona- crisis op gemeenten

Tweede tussenrapportage: tweeënhalve maand na de uitbraak

Instituut Fysieke Veiligheid
Lectoraat Crisisbeheersing
Postbus 7010
6801 HA Arnhem
Kemperbergerweg 783, Arnhem
www.ifv.nl
info@ifv.nl
026 355 24 00

Colofon

Instituut Fysieke Veiligheid (2020). *De impact van de coronacrisis op gemeenten. Tweede tussenrapportage: tweeënhalve maand na de uitbraak*. Arnhem: IFV

Opdrachtgever:	Landelijk Operationeel Team Corona (LOT-C)
Titel:	De impact van de coronacrisis op gemeenten. Tweede tussenrapportage: tweeënhalve maand na de uitbraak
Datum:	25 mei 2020
Status:	Definitief
Auteurs:	Menno van Duin, Vina Wijkhuijs
Foto cover:	PR Isala Theater

Inhoud

	Inleiding	4
1	Bevindingen	5
1.1	Gemeentelijk crisisteam en reguliere overleggen	5
1.2	Regionale afstemming: voor hoe lang nog?	5
1.3	Maatregelen van het kabinet	6
1.4	De anderhalvemetersamenleving	7
1.5	Rol van de burgemeester	8
1.6	Economische gevolgen en gemeentelijke financiën	9
1.7	Zorgen ten aanzien van de nabije toekomst	9
2	Ter afsluiting	11
	Bijlage 1 – Respondenten	13
	Bijlage 2 – Snelle kennismobilisatie	14

Inleiding

Achtergrond

Op 27 februari 2020 werd in Nederland een eerste besmetting met het Covid-19-virus vastgesteld bij een patiënt die was opgenomen in het Tilburgse Elisabeth-TweeSteden ziekenhuis. Korte tijd later volgden meerdere bevestigde besmettingen met dit virus, dat voor de mens dodelijk kan zijn en waartegen op dit moment nog geen vaccin bestaat.

Na de eerste bevestigde besmetting volgden enkele hectische weken waarin met name in Noord-Brabant, maar ook in andere delen van het land, steeds meer besmettingen met het coronavirus werden vastgesteld en een deel van de patiënten voor behandeling in het ziekenhuis moest worden opgenomen. Terwijl in de ziekenhuizen wekenlang achtereen overuren werden gemaakt, bogen bestuurders op nationaal én lokaal niveau zich over de vraag hoe om te gaan met de consequenties van wat 'de coronacrisis' is gaan heten.

Ter ondersteuning van de aanpak van de coronacrisis is op 13 maart een Landelijk Operationeel Team Corona (LOT-C) in het leven geroepen; dit is een multidisciplinair samenwerkingsverband van onder andere veiligheidsregio's en ministeries. Om het LOT-C inzicht te bieden in de vraagstukken die in gemeenten leven, heeft het lectoraat Crisisbeheersing – als vervolg op een eerste interviewreeks – voor een tweede maal een aantal burgemeesters gevraagd naar hun ervaringen.¹

Een tweede inventarisatie onder gemeenten

Als vervolg op de eerste interviewreeks die begin april 2020 plaatsvond, is in de periode van 6 tot en met 18 mei opnieuw met ruim twintig – merendeels dezelfde – burgemeesters zo'n half uur telefonisch gesproken.² Er zijn zowel burgemeesters geïnterviewd van gemeenten waar in korte tijd veel inwoners met het coronavirus besmet zijn geraakt, als van gemeenten waar het aantal besmettingsgevallen tot nu toe beperkt is gebleven, maar de kans op een uitbraak desalniettemin bestaat. De achterliggende vraag van de reeks gesprekken was:

Hoe hebben de burgemeesters de coronacrisis tot nu toe ervaren en wat zijn hun grootste zorgen?

In de tweede reeks gesprekken is ingegaan op de volgende thema's:

- > het overleg binnen de gemeente en de afstemming met de veiligheidsregio
- > de betekenis van de anderhalvemetersamenleving en wat dit met zich meebrengt
- > de rol van de burgemeester
- > de voorziene problematiek voor de korte en langere termijn.

In deze rapportage doen wij verslag van onze bevindingen.

¹ De bevindingen uit de eerste interviewreeks zijn beschreven in [De impact van de coronacrisis op gemeenten. Eerste tussenrapportage: een maand na de uitbraak](#).

² De respondentenlijst is opgenomen als bijlage. Onder hen waren vier voorzitters van een veiligheidsregio (Drenthe, Gelderland-Zuid, Hollands-Midden en Limburg-Noord).

1 Bevindingen

In dit hoofdstuk beschrijven we – zoals dat ook in de eerste tussenrapportage is gedaan – thematisch en puntsgewijs de ervaringen en zorgen van de burgemeesters. Met het merendeel van hen spraken wij ook zes weken eerder. Daarmee biedt dit hoofdstuk vooral een terugblik op die afgelopen periode.

1.1 Gemeentelijk crisisteam en reguliere overleggen

De eerste weken na de uitbraak van het coronavirus waren burgemeesters vrij plotseling vooral met corona-gerelateerde zaken bezig. Tweeënhalve maand na de uitbraak is dat anders: ‘corona’ is voor burgemeesters nog wel het hoofdthema van hun werkzaamheden, maar langzamerhand zijn allerlei reguliere zaken en processen weer opgestart.

- > In gemeenten is nog altijd een crisisteam (of overleggroep onder een andere benaming) actief, waarmee zo’n acht weken geleden is gestart. Wel is de frequentie van overleg afgenomen van dagelijks naar één (tot in een enkel geval twee à drie) keer per week.
- > Corona-gerelateerde zaken spelen nog steeds. Deels houden ze verband met de invulling (c.q. interpretatie) van de regionale noodverordeningen die naar aanleiding van de rijksmaatregelen zijn opgesteld. Ook spelen er allerlei vragen van bijvoorbeeld ondernemers en verenigingen die zich voor extra onkosten gesteld zien, om aan de voorschriften te voldoen.
- > Daarnaast wordt er steeds meer weer langs reguliere structuren aan gemeentelijke taken invulling geven. Voor veel zaken (economie, zorg, jeugd, onderwijs) zijn wethouders weer gewoon ‘in the lead’.

1.2 Regionale afstemming: voor hoe lang nog?

Burgemeesters zijn over het algemeen zeer tevreden over de regionale crisisstructuur (GRIP-4) en de wijze waarop daar in hun eigen regio invulling aan is gegeven.

- > In sommige regio’s wordt onderscheid gemaakt tussen een kern-RBT (bestaande uit de voorzitter en een aantal burgemeesters, bijvoorbeeld uit bepaalde districten) en een voltallig RBT (dat soms gelijk staat aan een bijeenkomst van het algemeen bestuur). Zie hierover ook het kader op de volgende pagina.
- > Ongeacht voor welke invulling van GRIP-4 is gekozen, vinden burgemeesters dat zij voldoende geïnformeerd worden en voldoende inbreng (kunnen) hebben.
- > Sinds door het Rijk maatregelen zijn afgekondigd, wordt in het RBT gesproken over de precieze formuleringen en specifieke accenten van de regionale noodverordening. Over het algemeen is de wens dat de maatregelen op lokaal niveau niet te ver uiteenlopen, maar dat er ook ruimte bestaat voor maatwerk.
- > Verschillende burgemeesters hebben de wens geuit, dat een vorm van regionale afstemming zal blijven bestaan, wanneer door de komst van de (nood)wet die momenteel wordt opgesteld, de noodverordeningen niet meer van kracht zullen zijn. Al is het maar om af te stemmen over de aanpak van bepaalde regelingen (zoals het eventueel kwijtschelden van de WOZ).

- > Waarschijnlijk zal de druk om te bezuinigen op de gemeenschappelijke regeling GGD even verstommen. Iedereen begrijpt opeens weer waarom een publieke gezondheidsorganisatie – in een zo door private partijen gedomineerde wereld – nodig is. Wel hebben sommige burgemeesters het gevoel dat zij maar weinig invloed op de GGD hebben en bepaalde informatie niet boven tafel krijgen (bijvoorbeeld: Hoeveel mensen uit mijn gemeente zijn nu in de afgelopen periode in de verschillende verpleeghuizen aan het coronavirus overleden?).

Bestuurlijke opschaling: het regionale beleidsteam (RBT)

De veiligheidsregio's verschillen onderling in de wijze waarop invulling is gegeven aan het RBT en de mate waarin voor overleg tussen burgemeesters is gekozen.

- > In sommige regio's wordt het begrip RBT gebruikt voor bijeenkomsten van de voorzitter van de veiligheidsregio met zijn of haar staf; in andere gevallen zijn ook één of enkele andere burgemeesters daarbij aanwezig. Beide varianten worden wel kern-RBT genoemd.
- > Daarnaast is er de variant van voorzitter, staf en alle burgemeesters uit de regio, met vaak ook de DPG, officier van justitie en de korpschef van de politie (oftewel een voltallig RBT). Bijeenkomsten van dit gremium worden soms echter niet betiteld als RBT, maar worden vergaderingen van het algemeen bestuur genoemd (artikel 11 Wvr), waarmee het algemeen bestuur een crisisfunctie heeft gekregen.
- > Het was in verschillende regio's de eerste weken even zoeken naar een goede modus voor GRIP-4. Voor veel burgemeesters was dit een nieuw fenomeen en daarom best even lastig.
- > In de loop van de weken is in veel regio's de samenstelling van het RBT iets gewijzigd. In alle gevallen is echter, conform de wettelijke uitgangspunten (Wpg en Wvr), de voorzitter van de veiligheidsregio leidend en is het RBT feitelijk – niet meer en niet minder – een adviesorgaan van de voorzitter.
- > In verschillende regio's vindt bijna al het overleg plaats met alle burgemeesters; in andere regio's komt het voltallige RBT bijna pro forma wekelijks (virtueel) bijeen en ligt het zwaartepunt volledig bij het kern-RBT.
- > Welhaast vanzelfsprekend werd en wordt veel waarde gehecht aan een goede en snelle informatievoorziening richting de burgemeesters. Dat geschiedt op verschillende manieren: via mails, nieuwsbrieven en whatsappberichten.

Bron: [De rol van de veiligheidsregio in de eerste weken van de coronacrisis.](#)

1.3 Maatregelen van het kabinet

Burgemeesters kunnen zich op hoofdlijnen vinden in het gevoerde kabinetsbeleid. De uitgangspunten en de aanpak worden breed gedeeld. Ook de manier waarop met name premier Rutte deze verwoordt, wordt alom gewaardeerd.

- > Burgemeesters waarderen dat er op de persconferentie van 6 mei – mede op aandringen van de burgemeesters – een perspectief ('routekaart') is geschetst. Wel vragen sommigen zich af waarom er in de versoepeling van de maatregelen een versnelling is aangebracht, terwijl aanvankelijk het nemen van 'kleine stapjes' (zoals eerst zien wat de openstelling van de basisscholen voor effect heeft) het uitgangspunt was.

- > De volgorde van het traject – eerst de afkondiging van maatregelen die vervolgens in allerlei in noodverordeningen moeten worden vastgelegd – heeft soms lichte irritatie opgeroepen. Na iedere persconferentie worden namelijk aan gemeenten direct vragen gesteld over de manier waarop de afgekondigde maatregelen moeten worden geïnterpreteerd, terwijl gemeenten zich daarop nog niet hebben kunnen voorbereiden.
- > Ook het feit dat sommige keuzes amper uit te leggen zijn (de zwembaden gaan open, maar sport- en fitnesscentra blijven nog gesloten), maakt dat vooral gemeenten bestookt worden met vragen van burgers en ook de kritiek op die keuzes te verduren krijgen. Waarom zou – naar het voorbeeld van de discussie tussen Rutte en Dijkhoff – een gezin op een terras opeens anderhalve meter uit elkaar moeten zitten, maar in het park niet? Het vergt van burgemeesters veel inspanning om een en ander uit te leggen.
- > Burgemeesters kunnen zich vinden in de voorgenomen invoering van een (nood)wet ter vervanging van de 25 regionale noodverordeningen. Over de komst van deze wet zijn in de gesprekken enkele kritische gedachten geuit en opmerkingen gemaakt:
 - Voor een ‘spoedwet’ gaat het allemaal niet heel erg snel.
 - Sommigen twijfelen of de wet – gezien de kennelijke complexiteit – er uiteindelijk wel gaat komen.
 - De huidige aanpak op basis van noodverordeningen werkt helemaal nog niet zo slecht en het veronderstelde gebrek aan democratische controle valt feitelijk wel mee. Veel is in de Tweede Kamer besproken of in antwoord op Kamervragen uitgelegd.
 - Met de komst van de noodwet zou GRIP-4 niet meer nodig zijn, wat betekent dat de gemeenteraden weer in de positie komen om op lokaal niveau het verantwoordingsproces op zich te nemen.
 - De veiligheidsregio als tussenlaag, waar veel met elkaar besproken en afgestemd wordt, heeft zo zijn voordelen ten opzichte van de directe lijn tussen Rijk en gemeenten.
 - Ook de nieuwe wet zal allerlei beperkingen opleggen en in grondrechten treden.
 - De komst van de wet is misschien een goed moment om tegelijk de hoogte van de eerste boete (nu bijna 400 euro) te verlagen.

1.4 De anderhalvemetersamenleving

De burgemeesters zijn aangenaam verrast hoe goed het leeuwendeel van hun inwoners zich aan de nieuwe regels houdt. Tegelijkertijd voelen ze aan, dat we nu in een nieuwe en lastige fase komen (waarover hierna meer).

- > Gemeenten denken na en met anderen mee over de uitvoering van de maatregelen die voortvloeien uit het kabinetsbeleid. Ook binnen de gemeentelijke organisatie past men de algemene uitgangspunten toe, zoals in principe thuis werken, werkplekken op anderhalve meter afstand creëren of afschermen met plexiglas en dergelijke.
- > Burgemeesters benadrukken dat de verantwoordelijkheid voor het doorvoeren van de maatregelen bij organisaties en instellingen zelf ligt en dat die verantwoordelijkheid over het algemeen ook goed wordt opgepakt.
- > Er is veel waardering voor de wijze waarop branches er serieus werk van maken om hun organisaties / leden te voorzien van richtlijnen en protocollen om aan de vereisten te voldoen.

- > Ondernemers en organisaties (van kappers tot sportverenigingen) kunnen met deze richtlijnen en protocollen aan de slag, waarbij gemeenten soms nog aanvullende kaders geven, maar vaak weinig meer hoeven te doen dan te verwijzen naar de aanwijzingen van de brancheorganisaties.
- > Er is duidelijk sprake van een regel-paradox: enerzijds is er de wens niet te veel in regels te specificeren (het uitgangspunt van anderhalve meter afstand is voldoende duidelijk), maar anderzijds is er ook de wens om zaken nader in te vullen om tot maatwerk te komen.
- > Feit is dat vooral gemeenten – en daarmee burgemeesters – veelvuldig worden aangesproken op de maatregelen en benaderd worden met de vraag wanneer en onder welke voorwaarden een versoepeling in zal gaan.

1.5 Rol van de burgemeester

Zoals dat ook voor anderen geldt, ervaren burgemeesters de huidige manier van virtueel overleg als efficiënt, maar missen zij wel het persoonlijke contact. Juist uit de 'small talk' en het non-verbale wordt inspiratie opgedaan, wat reden is om toch – voor zover mogelijk – fysiek overleg te hebben en 'de straat' op te gaan.

- > In het contact met inwoners van hun gemeente hebben burgemeesters, meer dan eerst, hun draai in de anderhalvemetersamenleving weten te vinden. Een kaartje, een telefoontje, een filmpje opnemen voor mensen in een zorginstelling of met hen via de 'babbelbox' een gesprek aangaan – het wordt allemaal met aandacht gedaan.
- > Burgemeesters zijn zich ervan bewust dat zij in het houden van anderhalve meter afstand een voorbeeldfunctie hebben, zowel richting burgers, alsook binnen de eigen gemeentelijke organisatie, waar immers eveneens aanpassingen moeten worden gedaan om werkprocessen doorgang te laten vinden.
- > Trots zijn de burgemeesters nog steeds op de gemeenschapszin die spreekt uit burgerinitiatieven en de inspanningen die in bijvoorbeeld winkelcentra zijn gedaan om de boel draaiende te houden.
- > Als lastig beschouwen ze de situaties waarmee de gemeentelijke boa's zich soms geconfronteerd zien wanneer zij voorschriften uit de noodverordening trachten te handhaven. Een recreatiegebied is al snel te groot om met slechts twee boa's te controleren en in stedelijk gebied komt het soms tot agressie. In enkele veiligheidsregio's is er een regionale pool van boa's waar gemeenten een beroep op kunnen doen.
- > Met de versoepeling van de maatregelen komt het voor burgemeesters nog meer aan op communiceren. De versoepeling kwam na een situatie waarin maatregelen over het algemeen helder waren: blijf zoveel mogelijk thuis. Nu weer meer georganiseerd mag worden, moet ook meer worden uitgelegd en de intrinsieke motivatie van burgers worden aangeboord om zich aan de voorschriften te houden.

1.6 Economische gevolgen en gemeentelijke financiën

Alle burgemeesters met wie wij spraken, verwachten dat de coronacrisis forse economische consequenties zal hebben, ook voor de gemeentelijke financiële huishouding.

- > Een enkele burgemeester verwacht dat de gevolgen nog enigszins beperkt zullen blijven, maar breed leeft het gevoel dat de situatie nu al behoorlijk ingrijpend is voor de bedrijvigheid in de eigen gemeente en dat de situatie voor sommige sectoren mogelijk zelfs dramatisch kan worden.
- > Het gaat met name om een afnemende bedrijvigheid in bepaalde sectoren, zoals de horeca, cultuur en entertainment en sierteelt. Voor een deel komt er straks waarschijnlijk enige verlichting (bijvoorbeeld voor de horeca die in principe per 1 juni weer open mag), maar voor andere sectoren is het einde van de tunnel nog lang niet in zicht. Kunnen cultuurinstellingen en de evenementenbranche een zo lange stilstand (tot er ruim gevaccineerd kan worden) overleven?
- > Gemeenten merken de economische terugslag aan de grote aantallen bedrijven en personen die een beroep doen op een tegemoetkomingsregeling en aan een toename van het aantal bijstandsaanvragen.
- > De gemeentelijke uitgaven zullen dit jaar en ook daarna stijgen. Er gaat niet alleen meer geld naar sociale uitkeringen, zorg en ondersteuning, maar er zal waarschijnlijk ook een grotere financiële bijdrage moeten worden afgedragen aan gemeenschappelijke regelingen zoals de GGD, de veiligheidsregio enzoverder.
- > Tegelijkertijd zien gemeenten de eigen inkomsten (fors) dalen vanwege oninbare leningen, het niet heffen van toeristenbelasting, parkeergelden en precariorechten en verminderde huur- en WOZ-opbrengsten als gevolg van leegstaande panden.
- > Daarbij komt voor gemeenten de echte grote klap – zo leren ervaringen met eerdere financiële crises – pas één of twee jaar later (wanneer bijvoorbeeld diegenen met een WW-uitkering in de bijstand komen).
- > Veel gemeenten hadden voor aanvang van de coronacrisis al een (fors) tekort op het sociaal domein (jeugdzorg en de Wmo). Als gevolg van de coronacrisis zal dat tekort waarschijnlijk flink oplopen. Alleen al voor bijvoorbeeld het vervoer naar de dagopvang zullen de komende maanden extra uitgaven moeten worden gedaan.
- > Burgemeesters hebben begrip voor de steunmaatregelen van het Rijk aan ondernemers en bedrijven, maar sommigen vrezen dat de gemeenten deels buiten de boot zullen vallen. Zij hebben moeite met het feit dat gemeenten nog in het duister tasten over een tegemoetkoming van het Rijk. Hoe pakt een eventuele vergoeding straks uit, nu de financiële positie van veel gemeenten zo snel verslechterd? Niet iedereen is hierover even optimistisch.

1.7 Zorgen ten aanzien van de nabije toekomst

Tot op zekere hoogte komen de zorgen van burgemeesters voor de nabije toekomst overeen met datgene wat men zich eind maart afvroeg. De belangrijkste vraag was toen: hoe lang houden wij het op deze manier met elkaar vol?

- > De vrees die bestond en nog steeds bestaat, dat de maatregelen die in het kader van de corona-uitbraak zijn genomen, zouden kunnen leiden tot een toename van huiselijk geweld, wordt in meldingen (van politie, huisartsen, GGD en andere instanties) niet bevestigd. Wel wordt in een aantal plaatsen een toename in het aantal meldingen betreffende verwarde personen geconstateerd.

- > Ook maken burgemeesters zich zorgen om diegenen die in isolement leven of anderszins eenzaam zijn. Natuurlijk zijn sociaal maatschappelijk werk en ook veel vrijwilligers actief, maar sommige personen blijven lastig bereikbaar.
- > Een andere groep waar burgemeesters zich zorgen om maken, zijn jongeren. Niet omdat ze overlast zouden veroorzaken of zich minder aan de afstandsregels zouden houden,³ maar vooral omdat deze generatie de komende maanden en mogelijk zelfs jaren een kleinere kans zal maken op een baan en een betaalbare woning. Daarmee zullen de jongeren straks in belangrijke mate het kind van de rekening zijn.

Verder gaan voor de komende periode grote zorgen uit naar de financieel-economische en sociaalpsychologische gevolgen van deze crisis.

- > De mogelijk grote economische consequenties van de coronacrisis brengen voor veel mensen onzekerheid met zich mee, terwijl contact met familie en vrienden die ze een hart onder de riem kunnen steken, nog steeds beperkt mogelijk is. Bovendien is er een groep die geen waardig afscheid van een dierbare heeft kunnen nemen.
- > De meeste gemeenten krijgen in 2020 en de daaropvolgende jaren zeer waarschijnlijk te maken met een fors financieel tekort, terwijl te verwachten valt dat een groter beroep op bijstandsuitkeringen en psychosociale hulpverlening wordt gedaan.
- > Voor met name gemeentelijke culturele instellingen liggen behoorlijk zwarte scenario's op de loer: "Van die 300 miljoen euro die nu voor cultuur beschikbaar komt, krijgt ons theater of museum geen cent."
- > Het grote aantal besmettingen dat zich de afgelopen maanden in Noord-Brabant heeft voorgedaan, leidt in deze regio tot vragen (en daarmee ook tot onzekerheid) over de relatie tussen bevattelijkheid voor het coronavirus en de luchtkwaliteit in dit gebied.
- > Er leeft ten slotte onder burgemeesters – in vergelijking met zes weken eerder – nog één nieuwe zorg, namelijk die voor een mogelijk tweede ziektegolf. Waar eerst de bezetting van IC-bedden centraal stond, is het nu de R-factor die de aandacht vraagt.⁴ "Is de GGD werkelijk in staat bij een nieuwe, dreigende situatie het contactonderzoek goed te organiseren?", vroeg een van onze respondenten zich af.

³ Veel meer dan jongeren zouden volgens verschillende burgemeesters juist ouderen de regels aan hun laars lappen, door voor te dringen in supermarkten en dergelijke.

⁴ De R staat voor de reproductiefactor: het aantal personen dat door een besmet persoon wordt besmet. Als dat onder de 1 blijft, daalt het aantal besmettingen; bij een factor 2 verdubbelt het aantal besmettingen exponentieel (1000-2000-4000-8000).

2 Ter afsluiting

De coronacrisis ontvouwt zich in fasen, als scènes uit een toneelstuk of film. Na de uitbraak van het virus in Noord-Brabant volgde een fase waarin drastische maatregelen werden genomen om verspreiding van het virus tegen te gaan en zo ook de druk op de IC-capaciteit te verminderen. Daarna brak met de persconferentie van premier Rutte op 22 april – die door een recordaantal van ruim 7,8 miljoen mensen werd bekeken – in feite een nieuwe fase aan: er werd perspectief geboden op een versoepeling van de maatregelen, onder voorwaarde dat het aantal besmettingen en ziekenhuisopnames zou blijven dalen. Op 11 mei openden de basisscholen weer hun deuren, na acht weken lang gesloten te zijn geweest. Ook mochten kinderen onder bepaalde voorwaarden weer sporten en werd het uitoefenen van contactberoepen weer toegestaan.

In die tweeënhalve maand na de eerste bevestigde besmetting in Nederland hebben wij tweemaal met zo'n twintig (merendeels dezelfde) burgemeesters gesproken van kleine en grotere gemeenten, verspreid over het land. In de gesprekken is hen gevraagd naar hun ervaringen en wat hun grootste zorgen zijn. Wij zetten hier onze conclusies uit de tweede interviewreeks op een rij.

De toekomst

Voor de toekomst worden economisch zware tijden verwacht. Niet alleen omdat in het toerisme, de horeca-, cultuur- en entertainmentsector de bedrijvigheid voor langere tijd minimaal zal zijn, maar ook omdat de internationale handel ontwricht is geraakt. Reeds nu kloppen ondernemers en werkzoekenden voor financiële steun bij de rijksoverheid en gemeenten aan.

Het zijn echter niet alleen de financieel-economische gevolgen van de coronacrisis die zorgen baren, maar ook de psychosociale impact: mensen die door het virus een dierbare hebben verloren van wie ze geen afscheid hebben kunnen nemen of die als gevolg van de maatregelen in een sociaal isolement of in onzekerheid over hun toekomst verkeren. Verder schuilt het gevaar op de loer dat het virus opnieuw de kop op steekt, met alle gevolgen van dien. De fase waarin Nederland zich nu bevindt, biedt hoop, maar herbergt ook veel onzekerheid in zich.

De gemeenten en het Rijk

Vanwege de maatregelen die op 12 maart zijn afgekondigd, is in alle veiligheidsregio's opgeschaald naar GRIP-4. Hoewel daarmee formeel bepaalde bevoegdheden bij de voorzitter van de veiligheidsregio zijn komen te liggen, vindt er feitelijk op regionaal niveau tussen gemeenten overleg en afstemming plaats hoe de maatregelen van het Rijk te implementeren.

Een nadeel van deze constructie is echter dat de regionale noodverordeningen die zijn afgekondigd, niet het juiste juridische instrument zijn om mensen voor langere tijd verboden op te leggen en de democratische legitimiteit ervan niet zou zijn geborgd. Om die reden wordt er momenteel gewerkt aan een (nood)wet (of 'spoedwet') waarmee de afstemming tussen het Rijk (i.c. de minister van VWS), de voorzitters van de veiligheidsregio's en de gemeenten op een andere juridische grondslag zal worden gebaseerd. Wat de precieze constructie zal worden, is op dit moment nog niet bekend.

Ongetwijfeld zal er ook de komende maanden tussen gemeenten afstemming blijven plaatsvinden. Voor zover de veiligheidsregio daarvoor geen uitkomst biedt, bestaan er diverse andere regionale verbanden en overlegstructuren om bijvoorbeeld de sociale en economische consequenties van deze crisis te bezien. Daarnaast zal er ook tussen het Rijk en de gemeenten overleg nodig zijn. Niet alleen over eventuele maatregelen die in de toekomst nodig zouden kunnen blijken op het gebied van de infectieziektebestrijding, maar vooral ook over de financiële lasten van de coronacrisis, die naar verwachting voor veel gemeenten te zwaar zullen zijn om zelfstandig te dragen.

Burgervader / burgermoeder: troost bieden, stimuleren en corrigeren

Burgemeesters zijn bekend met hun rol van burgervader of burgermoeder. Normaliter is dat de welgemeende hand op de schouder, waar in deze coronatijd vooral virtueel vorm aan moet worden gegeven. Burgemeesters zijn zich ervan bewust dat het erop aankomt de inwoners van hun gemeente een hart onder de riem te steken en hen te blijven motiveren zich te houden aan de anderhalve meter afstand. Daarbij zullen burgemeesters – meer dan ze tot nu toe gewend zijn – ook die andere kant van de ouderrol op zich moeten nemen, namelijk inwoners waarschuwen, uitleggen waarom iets niet kan en aanspreken op hun verantwoordelijkheid. Handhaving is een laatste middel in een samenleving die van een intelligente lockdown stapje voor stapje weer van het slot gaat.

De boodschap dat we niet teruggaan naar hoe het normaal was, maar de komende tijd nog zullen leven in het 'nieuwe normaal' van de anderhalvemetersamenleving, vraagt een weloverwogen communicatiestrategie. Daarbij valt te denken aan zowel nationale als regionale / lokale publiekscampagnes, waarin niet zozeer de autoriteiten maar andere lokaal aansprekende figuren (sporters, acteurs of popartiesten) een rol vervullen.

Nazorg en voorzorg

De coronacrisis zal zeker nog een tijd voortduren. Dat maakt het lastig te bepalen wat een goed moment zou kunnen zijn om de naar schatting 9.000 mensen die tot nu toe in Nederland aan het coronavirus zijn overleden,⁵ te herdenken. De behoefte om daarbij stil te staan (dag van nationale rouw) is er volgens verschillende burgemeesters duidelijk wel. Ook zal nazorg aan personeel in de zorgsector aandacht vragen. Onbekend is in welke mate de komende tijd uit verschillende geledingen van de samenleving een beroep op psychosociale hulpverlening zal worden gedaan, maar er zal waarschijnlijk – ook gezien de economisch onzekere tijden die we tegemoet gaan – sprake zijn van een toename.

De term nazorg lijkt te suggereren dat het allemaal al 'voorbij' is, maar de kans bestaat dat een tweede ziektegolf zich aandient. Wetende dat met (eerste) signalen van nieuwe besmettingen de situatie snel uit de hand kan lopen, is waakzaamheid geboden en zullen maatregelen getroffen moeten worden om op een tweede uitbraak voorbereid te zijn, waarvan de gevolgen heftiger kunnen zijn.

⁵ CBS, 15 mei 2020. Nieuws: *Bijna 9 duizend meer mensen overleden in eerste 9 weken corona-epidemie*. Ontleend aan <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/20/bijna-9-duizend-meer-mensen-overleden-in-eerste-9-weken-corona-epidemie>.

Bijlage 1 – Respondenten

Burgemeester H. Bergmann	gemeente Middelburg
Burgemeester M. Bezuijen	gemeente Rijswijk
Burgemeester D. Bijl	gemeente Purmerend
Burgemeester H. Bruls	gemeente Nijmegen
Wvd. burgemeester B. Eenhoorn	gemeente Vlaardingen
Wvd. burgemeester M. Franzel	gemeente St. Anthonis
Burgemeester W. Hillenaar	gemeente Cuijk
Burgemeester M. Houben	gemeente Nuenen
Burgemeester H. Janssen	gemeente Oisterwijk
Burgemeester C. Kroon	gemeente Losser
Wvd. burgemeester J. Kuin	gemeente Pekela
Burgemeester C. Lamers	gemeente Schiedam
Burgemeester H. Lenferink	gemeente Leiden
Burgemeester E. Lichtenberg	gemeente Altena
Burgemeester V. Molkenboer	gemeente Woerden
Burgemeester M. Moorman	gemeente Bernheze
Burgemeester P. Oskam	gemeente Capelle aan den IJssel
Burgemeester M. Out	gemeente Assen
Burgemeester T. Poppens	gemeente Amstelveen
Burgemeester A. Scholten	gemeente Venlo
Burgemeester M. de Vries	gemeente Etten-Leur

Bijlage 2 – Snelle kennis-mobilisatie

De wereldwijde uitbraak van het Covid-19-virus is te beschouwen als een 'ongekende crisis'. Van de wijze waarop we in Nederland deze uitbraak en de gevolgen ervan trachten te beheersen, kunnen we veel leren hoe met dit soort crises om te gaan. Voor het lectoraat Crisisbeheersing van het IFV is dit reden geweest om reeds nu, gedurende de crisis, onderzoek te doen naar de ervaringen van verschillende betrokkenen, zoals gemeenten (i.c. burgemeesters), veiligheidsregio's en de GGD/GHOR.

Door al in een vroeg stadium zogenoemde snelle kennismobilisaties uit te voeren, kunnen bevindingen worden vastgelegd die anders, na verloop van tijd, vergeten zouden zijn geraakt. Op het moment van onderzoek is bij betrokkenen de herinnering nog redelijk vers en accuraat. Als wij langer zouden wachten, zullen waarschijnlijk de eerste indrukken zijn vervaagd door allerlei nieuwe kwesties die dan de aandacht vragen. Juist de lange duur van de coronacrisis maakt het zinvol al vanaf het begin en met enige regelmaat zaken te beschouwen en een balans op te maken. Mogelijk bieden de uitkomsten van het onderzoek voor betrokkenen input voor het vervolg of kunnen hieruit – voor de toekomst – lessen worden gegenereerd hoe de aanpak van een dergelijke crisis te organiseren.

In het kader van de snelle kennismobilisatie zijn tot nu toe de volgende publicaties verschenen:

- > [De impact van de coronacrisis op gemeenten. Eerste tussenrapportage: een maand na de uitbraak](#) (3 april 2020).
- > [De veiligheidsregio's in de eerste weken van de coronacrisis](#) (1 mei 2020).